

УДК : 330.322
ББК: 65.23

Лешанич С.Є.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра теоретичної та прикладної економіки,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: (03422)75-23-91
e-mail: ktpe@pu.if.ua

Анотація. Одним з важливих напрямів економічного піднесення країни, досягнення конкурентних переваг у сучасному світі є раціональне та ефективне використання економічного потенціалу її регіонів. На даний час немає єдиної уніфікованої методики дослідження економічного потенціалу регіону. Стратегічне управління економічним потенціалом регіону характеризується як високим ступенем складності структури регіональної соціально-економічної системи, так і високим рівнем складності процесів, що в ній відбуваються. Проблема ж розробки прогнозних систем, адаптованих до специфіки управління економічним потенціалом регіону в характерних для сьогодення кризових умовах, є взагалі якісно новою.

Система прогнозування економічного потенціалу регіону є підсистемою стратегічного планування і спрямована на розробку такої стратегії розвитку, під якою розуміється генеральний напрямок економічного розвитку регіону, який стосується всіх найважливіших аспектів його економічної діяльності, реалізований шляхом розробки довгострокових цілей, визначення найбільш ефективних способів їх досягнення, адаптивного коригування напрямів формування та використання ресурсів в умовах зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Тому в статті розроблений комплекс модулів запропонованої методики оцінки і прогнозування економічного потенціалу регіону, що дозволяє підвищити якість інформаційно-аналітичної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо економічного розвитку регіону.

Ключові слова: економічний потенціал, оцінка, прогнозування, методика, стратегії економічного розвитку регіону.

Leshanych S.Ye.

EVALUATION AND PREDICTION OF ECONOMIC POTENTIAL

SHEI " Vasil Stefanik Precarpathian National University ",
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of theoretical and applied economics,
Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: (03422)75-23-91,
e-mail: ktpe@pu.if.ua

Annotation. One of the important directions of the country's economic growth, achieve competitive advantage in today's world is a rational and efficient use of the economic potential of its regions. Currently there is no single unified research methodology of the economic potential of the region. Strategic management of the economic potential of the region is characterized by a high degree of complexity of the regional socio-economic system and a high level of complexity of the processes that occur in it. The problem of development of predictive systems adapted to the specific management of economic potential of the region in characteristic present crisis is in general qualitatively new.

The system of forecasting the economic potential of the region is a subsystem of strategic planning and is aimed at the development of such a strategy, which includes the general direction of economic development, which covers all major aspects of its economic activities implemented by developing long-term goals, identify the most effective ways of achieving them, the adaptive correction areas of formation and use of resources in a changing internal and external environment.

Therefore, the article developed a set of modules proposed methodology for assessing and forecasting the economic potential of the region, thus improving the quality of information and analytical base for making optimal management decisions on economic development.

Key words: economic potential, score, prediction, method, economic development strategies in the region.

Вступ. Одним з важливих напрямів економічного піднесення країни, досягнення конкурентних переваг у сучасному світі є раціональне та ефективне використання економічного потенціалу її регіонів. Це та основа, на якій базується господарська діяльність, формується територіальна структура виробництва і розселення населення, відбувається взаємодія природних та суспільних компонентів. За умов обмеженості фінансових засобів, зниження дієвості макроекономічних регуляторів, використання внутрішнього економічного потенціалу території стає головним ресурсом розвитку регіонів. Тому забезпечення ефективного використання і подальшого нарощування економічного потенціалу регіонів має стати одним з головних пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і територіальних громад.

Постановка завдання. На даний час немає єдиної уніфікованої методики дослідження економічного потенціалу регіону. В той же час сталий розвиток регіонів, стабільність економічних результатів їх діяльності, які забезпечують, з однієї сторони, реалізацію стратегічних цілей, що відповідають інтересам територіальних громад, а, з іншого боку, формують передумови для підвищення інвестиційної привабливості економіки України в цілому, багато в чому залежать від ефективності використання та стимулювання їх економічного потенціалу.

Стратегічне управління економічним потенціалом регіону характеризується як високим ступенем складності структури регіональної соціально-економічної системи, так і високим рівнем складності процесів, що в ній відбуваються. Проблема ж розробки прогнозних систем, адаптованих до специфіки управління економічним потенціалом регіону в характерних для сьогодення кризових умовах, є взагалі якісно новою. Дослідженню сутності поняття економічного потенціалу регіону, визначення його складових, оцінки ефективності формування та використання приділена значна увага зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких Амоша О.І., Балацький О.Ф., Давискіба К.В., Дьомін О.А., Климахіна О.М., Кизим М.О., Лапін Є.В., Лукін С.О., Макарєнко Т.Д., Руденко О.І., Самаруха В.І., Семенов В.Ф., Тищенко А.Н., Хвесик М.А., Школа І.М. та ін. Проте складність та багатоаспектність формування та використання економічного потенціалу регіону, а також нові завдання в розвитку економіки регіонів висувають нові питання, відповіді на які повинні бути адекватними нинішнім економічним умовам, що реально склались в регіонах України. У зв'язку з цим одним з найбільш важливих сучасних напрямків аналізу регіональної проблематики є розробка науково-методичних підходів до оцінки та прогнозування економічного потенціалу регіону та ефективності його використання.

Незважаючи на те, що низка аспектів такого роду проблем розглядаються в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, питання, пов'язані з оцінкою економічного потенціалу регіону та формуванням його стратегічної позиції в перспективі, все ще залишаються актуальними.

Результати. Оскільки проблема сталого розвитку є актуальною як на рівні держави, так і на рівні її регіонів, необхідна особлива увага до взаємодії регіонів з навколишнім середовищем. Проте й досі не визначено якогось уніфікованого підходу та не сформовано його концепції щодо поєднання окремих компонент економічного потенціалу регіону. Використовуючи результати контент-аналізу дамо наступне визначення поняття «економічний потенціал регіону». *Економічний потенціал регіону* – це сукупні можливості раціонального та ефективного використання ресурсів регіону в процесі виробництва матеріальних благ і послуг для досягнення поставленої мети в межах адміністративно-територіального утворення.

Система прогнозування економічного потенціалу регіону є підсистемою стратегічного планування і спрямована на розробку такої *стратегії розвитку регіону*, під якою розуміється генеральний напрямок економічного розвитку регіону, який стосується всіх найважливіших аспектів його економічної діяльності, реалізований шляхом розробки довгострокових цілей, визначення найбільш ефективних способів їх досягнення, адаптивного коригування напрямів формування та використання ресурсів в умовах зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ. В роботах [14–18] виділені наступні етапи формування стратегії розвитку регіону:

Етап 1. Оцінка внутрішнього і зовнішнього середовища регіону. Розробка стратегії передбачає аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища регіону, який може бути здійснено за допомогою SWOT, PEST, SNW, SPASE, експертного чи сценарного аналізу [14]. В контексті аналізу економічного потенціалу регіону внутрішнім середовищем виступають внутрішні економічні можливості регіону, тобто його здатність накопичувати, закріплювати і використовувати інформацію, рівень технологічного розвитку виробництва, соціальні умови існування населення, рівень освіти в регіоні тощо [15]. Зовнішнім є економічне середовище прямого (мікросередовище) і непрямого (макросередовище) впливу. Так, наприклад, до основних зовнішніх факторів формування і розвитку економічного потенціалу окремого регіону відносяться політичні, правові, господарські, соціальні, технологічні та інші сили впливу зовнішніх систем, які обмежують або навпаки стимулюють його функціонування. Зокрема, в моделі PEST-аналізу виділені наступні елементи макросередовища (табл. 1).

Таблиця 1

Модель PEST-аналізу впливу на економічний розвиток регіону чинників макросередовища

<i>Політика</i>	<i>P</i>	<i>Економіка</i>	<i>E</i>
Державна регіональна політика		Темпи економічного розвитку в країні	
Форми і методи трансформації співвідношення централізації та децентралізації регіонального управління		Співвідношення параметрів накопичення та споживання використовуваного національного доходу	
Політика формування інвестиційного клімату регіону		Темпи інфляції	
Механізми просування економічних інтересів регіону за межами держави		Система оподаткування	
Засоби стимулювання ділової активності в регіоні		Швидкість грошового обігу	
.....		
<i>Сценарій № 1: політика</i>		<i>Сценарій №1: економіка</i>	
<i>Сценарій № 2: політика</i>		<i>Сценарій №2: економіка</i>	

<i>Соціум</i>	<i>S</i>	<i>Технологія</i>	<i>T</i>
Демографічний розвиток регіонів		Технологічний розвиток та його вплив на регіональну економіку	
Ринок праці й доходи населення: регіональний вимір		Міжнародний трансфер технологій як джерело технологічних інновацій у регіонах	
Напрями соціального вирівнювання регіонів України		Державна та регіональна політика науково-технічного розвитку територій	
.....		
<i>Сценарій № 1: соціум</i>		<i>Сценарій № 1: технологія</i>	
<i>Сценарій № 2: соціум</i>		<i>Сценарій № 2: технологія</i>	

Результати оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища лежать в основі комплексної оцінки економічного потенціалу регіону, що відображає його економічний стан і дозволяє визначити перспективи економічного розвитку, стратегічні цілі, здійснити вибір прийнятної стратегії розвитку (табл. 2) [15].

Таблиця 2

Характеристика стратегій економічного розвитку регіону

Модель комплексної оцінки економічного потенціалу регіону	Вид стратегії розвитку регіону	Вид регіональної економічної політики	Характеристика виду регіональної економічної політики
«Сила і можливості» «Сила і загрози» «Стабільність та можливості»	Агресивна	Політика активних дій	Орієнтована на досягнення високих економічних показників незалежно від ризику
«Сила і загрози» «Стабільність і можливості» «Стабільність та загрози»	Помірна	Врівноважена політика	Орієнтована на досягнення середньорегіональних результатів при середньому значенні ризику
«Слабкість і загрози» «Слабкість і можливості»	Оборонна	Обмежувальна політика	Орієнтована на мінімізацію ризику, що спричиняє зниження результативності економічної діяльності

Етап 2. Розробка стратегічної мети і стратегічних нормативів економічного розвитку регіону. Під стратегічною метою економічного розвитку регіону розуміється кінцева стратегічна позиція, що дозволяє спрямовувати його економічну діяльність в довгостроковій перспективі і оцінювати її результати. Стратегічна мета економічного розвитку регіону лежить в основі формування системи його стратегічних нормативів. При їх визначенні необхідно виходити із поставлених завдань оцінки та прогнозування економічного потенціалу регіону. Використання різних критеріїв формування стратегічних нормативів в залежності від поставлених завдань наведено в табл. 3.

Етап 3. Розробка економічної політики регіону за окремими аспектами (складовими економічного потенціалу регіону) його економічної діяльності. На відміну від стратегії розвитку в цілому, економічна політика формується лише за конкретними напрямками економічної діяльності регіону. Економічна політика є множиною альтернативних дій по досягненню цілей економічної діяльності регіону, виходячи з його

Таблиця 3

Застосування критеріє формування стратегічних нормативів при виконанні завдань оцінки та прогнозування економічного потенціалу регіону

Завдання	Критерії формування стратегічних нормативів оцінки та прогнозування економічного потенціалу регіону			Попередні значення	Експертна оцінка чи теоретичні розрахунки
	Найкращі значення серед регіонів	Найкращі значення за попередні періоди	Цільові значення		
Вивчення особливостей і проблем формування і використання	Особливості територіального розміщення, конкурентних переваг регіону у його розвитку	Вивчення проблем використання, що перешкодили досягненню найкращих показників	Аналіз виконання цілей розвитку та виявлення проблем, що перешкоджають їх досягненню	Вивчення особливостей і проблем формування й використання за попередні періоди	Особливості розвитку на основі експертної оцінки стану та проблем формування складових
Пошук резервів підвищення використання		Резерви підвищення використання, що залучалися в минулому, але вже не використовуються	Оцінка необхідних резервів для подальшого розвитку	Резерви зростання, що залучалися в минулих періодах, але вже не використовуються	Виявлення та оцінка резервів підвищення використання на основі думок експертів
Оцінка ефективності заходів з розвитку	Порівняння ефективності використання з регіону-еталону	Порівняння поточної ефективності з найбільшою за весь період	Оцінка ефективності запланованих заходів з розвитку	Оцінка ефективності використання за минулі періоди	Оцінка розміру майбутнього чи отриманого ефекту від використання
Виявлення управлінських важелів розвитку й оцінка їх впливу	Визначення величин факторів, за яких величина досягала б найкращого рівня, що спостерігався	Визначення величин факторів, за яких досягнення найкращого рівня за весь період	Визначення величин управлінських параметрів, за яких досягаються цільові значення потенціалу	Оцінка впливу факторів з урахуванням тенденцій його розвитку	Виявлення, відбір та оцінка експертами впливу управлінських параметрів на розвиток потенціалу
Прогнозування та моделювання шляхів розвитку		Розвиток за сценарієм досягнення найкращого рівня за весь період	Розвиток за сценарієм досягнення цільових значень показників	Розвиток за сценарієм збереження сформованих тенденцій	Сценарій розвитку за експертною оцінкою майбутніх значень показників

стратегічної позиції і вибраного виду економічної політики. Формування економічної політики регіону, як зазначено в [134], має багаторівневий характер. Регіональна економічна політика охоплює:

- бюджетну і податкову політику;
- планування, прогнозування соціально-економічних процесів у регіоні;
- створення і реалізацію цільових програм;
- використання природних ресурсів і управління власністю регіону;
- розміщення продуктивних сил;
- реструктуризацію економіки регіонів;
- політику розвитку регіональних виробничо-технологічних комплексів;
- контроль-аналітичну діяльність;
- інформаційне забезпечення [16].

Варто також зауважити, що вирішення соціальних, екологічних, науково-технічних, демографічних та інших проблем регіону можливе лише за наявності відповідних фінансових, кредитних і матеріальних ресурсів. А звідси регіональна економічна політика у структурі регіональної політики є провідною, тобто своєрідним локомотивом регіонального розвитку.

Етап 4. Оцінка ефективності розробленої стратегії. Оцінка ефективності розробленої стратегії економічного розвитку регіону проводиться за такими основними параметрами [18]: узгодженість стратегії економічного розвитку регіону із загальною стратегією його розвитку; узгодженість стратегії економічного розвитку регіону з передбачуваними змінами зовнішнього середовища, внутрішня збалансованість стратегії; реалізація стратегії економічного розвитку регіону; прийнятність рівня ризиків, пов'язаних з реалізацією стратегії економічного розвитку регіону; результативність розробленої стратегії економічного розвитку регіону.

Оцінка результативності стратегії економічного розвитку регіону проводиться, перш за все, на основі прогнозних розрахунків системи основних показників складових економічного потенціалу регіону.

Етап 5. Забезпечення реалізації стратегії економічного розвитку регіону. Метою процесу реалізації стратегії економічного розвитку регіону є створення необхідних умов для здійснення регіональної підтримки загальної стратегії розвитку і реалізації стратегічних цілей. На цьому етапі важливу роль відіграє система моніторингу, яка забезпечує розробку і реалізацію своєчасних адаптивних реакцій регіону на несприятливі зміни зовнішнього і внутрішнього середовища [18].

В умовах високого рівня нестабільності зовнішнього і внутрішнього середовища застосовуються такі методи формування адаптивних реакцій: метод управління стратегічними позиціями, метод управління по слабких сигналах, метод управління завданнями [19].

Метод управління стратегічними позиціями припускає підтримку цільових стратегічних позицій в тих сферах, в яких складається сприятлива ситуація і утримання поточних стратегічних позицій у сферах, що характеризуються високим рівнем впливу загроз.

Метод управління по слабких сигналах передбачає формування превентивних заходів, спрямованих на попередження кризових ситуацій в окремих сферах економічної діяльності регіону та забезпечення високого рівня його економічної безпеки.

Метод управління завданнями полягає у формуванні стратегічних завдань, спрямованих на локалізацію несприятливих ситуацій; їх ранжуванні за значимістю; передачі найбільш значущих завдань для дослідження і вироблення управлінського рішення щодо адаптації стратегії і тактики розвитку регіону; контроль реалізації стратегії і адаптивних реакцій регіону на збурення зовнішнього середовища.

Таким чином, виходячи зі змісту розглянутих вище завдань етапів формування стратегії економічного розвитку регіону, можна виділити наступні основні функції прогнозуючої системи економічного потенціалу регіону:

- аналіз економічних процесів і тенденцій, об'єктивних взаємозв'язків цих процесів у конкретних умовах у визначеному періоді;
- комплексна оцінка економічного потенціалу регіону;
- виявлення альтернатив економічного розвитку регіону;
- формування аналітико-статистичної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо формування стратегії економічного розвитку регіону.

Як показав проведений вище аналіз, основними складовими економічного потенціалу регіону є трудовий, виробничий, ресурсний, інформаційний, інноваційний та фінансовий потенціали, динамічна зміна яких призводить до необхідності побудови системи економічного розвитку регіону з урахуванням вимог динамічної стійкості, надійності функціонування, інваріантності щодо зовнішніх збурень і перешкод, нечутливості до зміни параметрів, маневреності, економічності тощо. Ці вимоги можуть бути враховані при розробці методики оцінки і прогнозування економічного потенціалу регіону, основними принципами побудови якої є [14, 15, 19]:

1. Принцип превентивності дій.
2. Принцип терміновості реагування.
3. Принцип комплексності прийняття управлінських рішень.
4. Принцип альтернативності дій.
5. Принцип адаптивності.

Пропонована методика оцінки і прогнозування економічного потенціалу регіону розглядається як комплекс взаємопов'язаних модулів, що дозволяють провести діагностику стратегічної позиції регіону, визначити цільову стратегічну позицію, сформувавши систему стратегічних нормативів економічного розвитку регіону, що розглядаються в якості обмежень для розробки економічних планів в оперативно-тактичному регіональному управлінні. Схема взаємозв'язку модулів запропонованої методики наведена на рис. 1.

У першому модулі методики здійснюється розробка системи діагностичних показників економічного потенціалу регіону. Різні аспекти економічної діяльності регіону знаходять своє відображення в системі показників економічного потенціалу, що характеризують наявність, розміщення та ефективність використання основних його ресурсів – трудових, виробничих, природних, інформаційних, інноваційних та фінансових. Даний модуль спрямований на формування системи найбільш значущих індикаторів економічного потенціалу регіону, що дозволяють провести стратегічний аналіз, діагностику стратегічної позиції, визначити напрямки адаптивного коригування стратегічних нормативів економічного розвитку регіону.

Запропонована методика формування системи діагностичних показників економічного потенціалу регіону заснована на синтезі методів робастного оцінювання та факторного аналізу, що значно підвищує достовірність результатів оцінки інформаційної значущості індикаторів економічного потенціалу регіону.

У другому модулі здійснюється оцінка результативності використання економічного потенціалу регіону. Спочатку визначається комплексна оцінка величини економічного потенціалу регіонів, яка дозволяє оперативно оцінити динаміку розвитку економічних процесів без втрати значимої для прийняття управлінських рішень інформації. На її основі проведено просторово-динамічну класифікацію та діагностику регіонів за рівнем їх економічного потенціалу, що дозволяє сформувавши множину діагностичних станів регіонів, виявити взаємозв'язки між ними та можливість переходу з одного стану в інший.

Рис. 1. Схема взаємозв'язку модулів методики оцінки і прогнозування економічного потенціалу регіону зумовлює доцільність застосування методів багатовимірного статистичного аналізу для відбору найбільш значущих індикаторів.

Цей модуль спрямований на вирішення наступних завдань:

- визначення інтегральної оцінки економічного потенціалу регіону, як величини, що об'єднує всі основні складові для здійснення ефективної регіональної економічної політики;

- формування діагностичних класів стратегічних позицій регіону. Під діагностичним класом (кластером) розуміється сукупність однорідних за своїми характеристиками станів економічного потенціалу регіону, що дозволяють здійснити вибір диференційованих стратегій його економічного розвитку (агресивна, помірна, оборонна);

- розробка моделей розпізнавання діагностичних класів стратегічних позицій регіону. Моделі розпізнавання дозволяють досліджувати стійкість кластерних утворень, а також схильність регіонів до поліпшення або погіршення своїх стратегічних позицій (переходу у вищій або нижчий кластер).

Для вирішення завдання формування діагностичних класів пропонується використовувати методи кластерного аналізу [7, 8], які дають можливість проводити розбиття сукупності станів (об'єктів) не по одному параметру, а по цілому набору індикаторів (показників, ознак). Перевага кластерного аналізу полягає в тому, що дана група методів, на відміну від більшості статистичних методів, не накладає ніяких обмежень на вид аналізованих об'єктів, і дозволяє розглядати множину вихідних даних практично довільної природи [9].

Моделі розпізнавання діагностичних класів формуються на основі застосування методів дискримінантного аналізу [6, 8]. Вибір цього класу методів обумовлений можливістю зниження похибки класифікації при обробці просторово-динамічної вибірки.

Третій модуль методики полягає в прогнозуванні діагностичних показників економічного потенціалу регіону. У цьому модулі вирішуються наступні завдання:

- побудова карт прогнозних рівнів економічного потенціалу регіонів;
- побудова карт прогнозних рівнів складових економічного потенціалу регіонів;
- розробка стратегій економічного розвитку регіонів.

Вирішення названих вище завдань здійснюється в рамках формування пошукових (дослідницьких, трендових, нейромережових) і нормативних (програмних, цільових) фінансових прогнозів. Пошуковий прогноз базується на визначенні можливих станів внутрішнього і зовнішнього середовища формування економічного потенціалу регіонів в майбутньому. Він заснований на використанні принципу інерційності економічного розвитку, при якому орієнтація прогнозу здійснюється від сьогодення до майбутнього. Нормативний прогноз – визначення шляхів і термінів досягнення можливих станів внутрішнього середовища економічного потенціалу регіонів, які приймаються в якості мети. Орієнтація нормативного прогнозу в часі – від майбутнього до теперішнього. При нормативному прогнозі досліджуються шляхи зміни тенденцій економічного розвитку регіонів за допомогою коректування їх економічного потенціалу.

Таким чином, пошукові прогнози в системах регіонального управління дають можливість визначити перспективні умови економічного розвитку регіону, формують обмеження за ресурсами, а нормативні прогнози визначають рівень потужностей його економічного потенціалу.

Прогнозування, з одного боку, передуює плануванню, а з іншого – є його складовою частиною, використовується на різних стадіях здійснення діяльності з планування [5]:

1. Застосовується на етапі аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища формування економічного потенціалу регіонів і визначення передумов для формування їх стратегії;

2. Здійснюється на стадії реалізації планів для оцінки можливих результатів та їх відхилень від планових показників і має на меті організацію додаткових керуючих впливів, спрямованих на попередження виникнення кризових явищ.

За своїм складом прогнозування ширше за планування, оскільки включає не тільки показники діяльності регіону, а й різноманітні дані про його зовнішнє середовище.

Для здійснення прогнозних розрахунків рівнів економічного потенціалу регіонів та його складових застосовується апарат нейромережевого моделювання і прогнозування, що дозволяє точніше відобразити тенденції розвитку явища завдяки пристосуванню в процесі надходження нових даних. Перевагами використання таких технологій є відсутність обмежень на характер вхідної інформації, здатність знаходити оптимальні ринкові індикатори, на основі яких розробляються оптимальні стратегії економічного розвитку регіону. Нейронечіткі технології дозволяють відтворювати складні нелінійні функціональні залежності, виявляти тенденції зміни економічних показників за експериментальними даними попередніх періодів і прогнозувати їх зміну на перспективу. Визначальною перевагою є здатність нейронних мереж до навчання, яка реалізується за допомогою спеціально розроблених алгоритмів, причому таке навчання не вимагає наявності апріорної інформації про структуру шуканої функціональної залежності.

Результати прогнозування показників економічного потенціалу регіонів є основою для визначення його складових та власне самої інтегральної оцінки економічного потенціалу.

Завершальним етапом методики є визначення напрямків підвищення економічного потенціалу регіонів на основі розробки стратегій економічного розвитку регіонів. При цьому основою стратегічного планування і управління є прогнозуючі системи, що дозволяють вивчати можливі зміни у економічному розвитку регіону і зовнішнього середовища його функціонування, своєчасно діагностувати несприятливі тенденції розвитку за окремими складовими його економічного потенціалу, формувати оптимальні управлінські рішення, обґрунтовувати найбільш ефективну регіональну економічну політику.

Крім того, на сучасному етапі розвитку стратегічне планування і управління регіональним розвитком є інструментом боротьби з хаосом і сприймається як засіб подолання зростаючої нестабільності зовнішнього середовища. Це можна пояснити наступними причинами:

– зовнішнє середовище регіону – національне і зарубіжне – стає не менш, а у ряді випадків більш важливим, ніж внутрішнє. Зовнішнє середовище регіону характеризується невизначеністю і мінливістю, неповнотою інформації, приховує загрози і виклики;

– щоб вижити і розвиватися в таких умовах, розробляються образ бажаного майбутнього регіону і способи його досягнення шляхом формування економічного потенціалу регіону і його оточення, тобто стратегії. При цьому цілі регіону співвідносяться з ресурсами, можливостями, потенціалом регіону;

– поведінка регіону направлена, головним чином, не на реагування після того, що трапилося, постфактум (усунення наслідків, адаптацію до середовища), а на передбачення, попереджуючі дії. Тобто поведінка регіону стає не тільки активною, але і проактивною;

– регіон забезпечує не просто економічне зростання, а свою якісну зміну, тобто соціально-економічний розвиток.

Отже, стратегічне планування і управління регіоном – це управління змінами, направленими на ефективне використання його економічного потенціалу, що забезпечує конкурентоспроможність регіону в умовах глобалізації.

Формування конкурентоспроможності регіону може здійснюватися в системі стратегічного планування і управління на тактичному і стратегічному рівнях.

Тактична конкурентоспроможність характеризує стан регіону при інерційному розвитку і пасивній поведінці. Стратегічна конкурентоспроможність виражає стан регіону з погляду можливості досягнення ним стратегічних цілей розвитку при активній та проактивній поведінці. Стратегічна конкурентоспроможність регіону означає здатність до своєчасних і повноцінних змін внутрішнього і зовнішнього середовищ, що забезпечують ефективне досягнення цілей його економічного розвитку. Вона пов'язана з можливістю регіону ефективно створювати нові функції, товари, послуги, виготовляти старі з новою якістю, на новому технологічному рівні і забезпечувати розвиток регіону на інноваційній основі.

А тому інноваційний та інформаційний напрями повинні бути пріоритетними в усіх галузях і сферах економіки регіону. Їх слід розглядати як першочергові завдання стратегічного планування і управління регіоном і подолання економічної кризи та зняття соціальної напруги в регіонах.

У сучасних умовах регіональне стратегічне управління проводиться в рамках нового управлінського підходу, в якому держава і регіони розглядаються не як субпідрядні системи влади, а як системи з розподіленими центрами управління, що

орієнтуються на власні інтереси й цілі. Принципова новизна даного підходу робить його важким для впровадження в практику управління, особливо в регіонах із сильними традиціями директивно-ієрархічного управління. Технології стратегічного планування в регіоні належать до нового покоління соціально-гуманітарних технологій управління соціальними, економічними і культурними змінами. Сучасний досвід регіонального стратегічного планування в європейських країнах, США, Канаді й ряді країн, що розвиваються, показує високий рівень ефективності такого планування.

Крім того, цілі стратегічного планування і управління економічним розвитком регіону повинні враховувати інтереси внутрішньорегіональних складових елементів, тобто, повинна бути пропрацьована інституційна процедура узгодження цілей і стратегій розвитку на мезо- і мікрорівнях.

Мета стратегічного планування – це оптимальний стан регіональної системи, спланований на певний проміжок часу. Суть оптимального стану полягає у формуванні збалансованих пропорцій між регіональними підсистемами у відповідності до заданого критерію оптимальності. Критерієм оптимальності при цьому є ефективне використання економічного потенціалу регіону та максимальне задоволення соціальних, економічних потреб суспільства при заданих ресурсах.

Наступним етапом стратегічного планування і управління є вибір сукупності показників економічного розвитку регіону на основі проведеного моніторингу (рис. 2), в якості яких вибрано систему діагностичних показників економічного потенціалу регіону.

Наведена на рис. 2 схема унаочнює процес формування за змістовними оцінками критеріїв (діагностичних показників/складових економічного потенціалу регіону), що пропонуються на основі здійсненого моніторингу, задач і множини стратегій як планів заходів, здатних у ситуації, що склалася, забезпечити досягнення поставленої стратегічної мети.

Завершальним етапом є вибір генеральної стратегії економічного розвитку регіону, яка має відповідати наступним критеріям:

- послідовності (не повинна містити суперечливі цілі та програми);
- узгодженості (повинна пропонувати адаптивну реакцію на зовнішнє середовище і зміни, що в ньому відбуваються);
- переваги (повинна забезпечувати можливості для підтримки конкурентних переваг в обраній сфері діяльності);
- здійсненності (не повинна передбачати надзвичайні витрати наявних ресурсів і не повинна спрямовуватись на досягнення нереальних цілей).

Висновки. Таким чином, комплекс модулів запропонованої вище методики оцінки і прогнозування економічного потенціалу регіону дозволяє підвищити якість інформаційно-аналітичної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо економічного розвитку регіону.

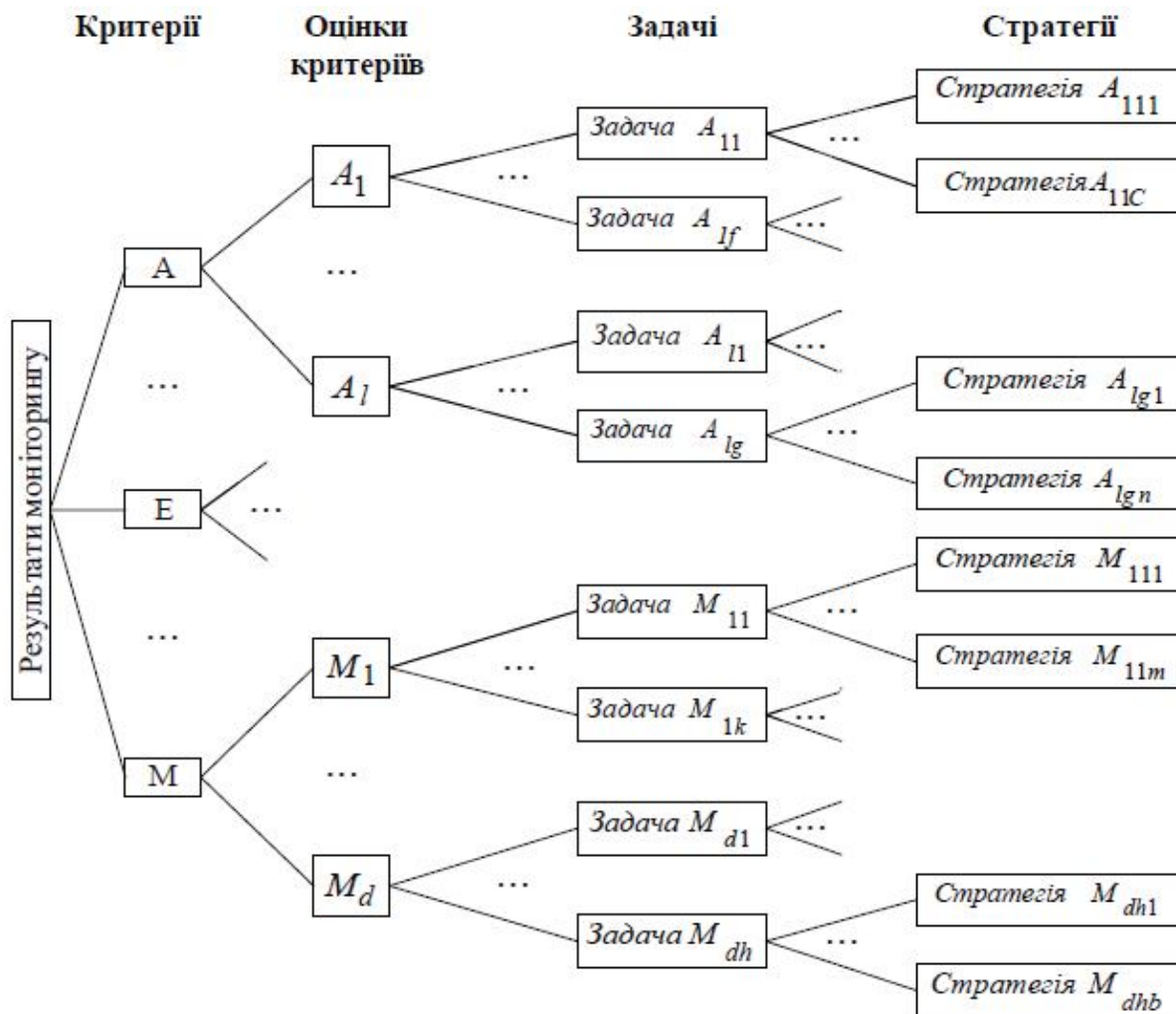

Рис. 2. Графічне представлення формування сукупності стратегій економічного розвитку регіону

1. Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / Клиновий Д.В., Пєпа Т.В.; за наук. ред. Л.Г. Чернюк : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.
2. Давискіба К.В. Економічний потенціал регіону та його ефективне використання в умовах ринкової трансформації: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / Харк. Нац. акад. міського господарства. – Харків, 2005. – 18 с.
3. Регіональне управління: інноваційний підхід : навч. посіб. ; за заг. ред. М.П. Бутка. – К. : Знання України, 2006. – 559 с.
4. Волошин В.В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України / В.В. Волошин, В.М. Трегобчук // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 7–22.
5. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посіб. / А.М. Єріна. – К. : КНЕУ, 2001. – 170 с.
6. Жамбю М. Иерархический кластерный анализ и соответствия / М. Жамбю – М. : Финансы и статистика, 1988. – 342 с.
7. Горелик А.Л. Методы распознавания / А.Л. Горелик, В.А. Скрипник. – М. : Высшая школа, 1984. – 128 с.
8. Елисеєва И.И. Основные процедуры многомерного статистического анализа / И.И. Елисеєва, В.О. Рукавишников. – Л. : УЭФ, 1993. – 78 с.
9. Старікова О.С. Методичні підходи до оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу регіону / О.С. Старікова // Економічний часопис. – 2013. – № 1–2(2). – С. 11–13.
10. Коломійчук С. В. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегія розвитку) / С. В. Коломійчук. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2001. – 440 с.

11. Балацкий О. Ф. Прогнозирование социально-экономического потенциала территории: методические подходы / О. Ф. Балацкий, А. М. Телиженко // Вісник СумДУ. Серія "Економіка". – 2008. – Т. 2, № 2. – С. 5–14.
12. Жулавський А. Ю. Систематизація і класифікація показників управління виробничим потенціалом регіону / А. Ю. Жулавський, Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія "Економіка". – 2008. – № 2. – Т. 2. – С. 15–23.
13. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь; за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
14. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.
15. Яковлева И.Н. Влияние внешней и внутренней финансовой среды / И.Н. Яковлева // Справочник экономиста. – 2010. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://profiz.ru/se/10_10/vlianie_fin_sredy/
16. Бульда С. О. Фактори впливу на формування і використання ресурсного потенціалу регіону / С.О. Бульда // Наукові праці МАУП. – 2011. – Вип. 3 (30). – С. 25–32.
17. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія; за ред. З.С.Варналія. – НІСД, 2007. – 820 с.
18. Долішній М.І. Регіональна політика України на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 512 с.
19. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – М. : Омега-Л, 2004 – 472 с.
20. Клебанова Т.С. Методы прогнозирования / Т.С. Клебанова, В.В. Иванов, Н.А. Дубровина. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2002. – 372 с.
21. Гаврилишин Б. Стратегія сталого розвитку та європейська модель "еко-соціальної ринкової економіки" як основа конкурентоздатності України в сучасну епоху / Б. Гаврилишин, В.Вовк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greenkit.net/Members/intereco/strategy>.

References

1. Klynovyyu, D.V., and T.V. Pepa. *Productive Forces and Regional Economy Ukraine*. Ed. L.G. Chernjuk: Textbook. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. Print.
2. Davyskiba, K.V. *Economic potential of the region and its effective use in conditions of market transformation: Author. Thesis ... candidate. Econ. Sciences: 08.10.01 / Languages. Nat. Acad. urban economy*. Kharkiv, 2005. Print.
3. *Regional management: an innovative approach: [teach. guidances.] / [for the Society. Ed. M.P. Butko]*. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2006. Print.
4. Voloshin, V.V., and V.M. Trehobchuk. "Kontseptualni principles of sustainable development of regions of Ukraine." *Regional Economics* 1(2002): 7–22. Print.
5. Yerina, A.M. *Statistical modeling and forecasting: Teach. manual*. Kyiv: KNEU, 2001. Print.
6. Zhambiu M. *Hierarchical klaster analysis and accordance*. Moscow: Finance and Statistics, 1988. Print.
7. Gorelik, A.L., and V.A. Skrypnyk. *Metody raspoznavaniya*. Moscow: Higher School, 1984. Print.
8. Eliseeva, I.I., and V.A. Rukavishnikov. *The basic procedures of multivariate statistical analysis*. Leningrad: UEF, 1993. Print.
9. Starikova, A.S. "Methodological approaches to assessing the efficiency of resource potential of the region." *Economic Journal*. 1–2 (2)(2013) :11–13. Print.
10. Kolomyichuk, S.V. *Socio-economic development of administrative area in a transitional economy (approaches to learning, development strategy)*. Ternopol: Ukrmedknyha, 2001. Print.
11. Balatsky, A.F., and A.M. Telyzhenko. "Prediction socio-economic Potential territory: Methodological approaches." *Visnyk SumDU. Seriiia "Ekonomika."* 2.2(2008): 5–14. Print.
12. Zhulavskyy, A.Y., and E.V. Lapin. "Systematization and classification parameters control the production potential of the region." *Visnyk SumDU. Seriiia "Ekonomika."* 2.2(2008):15–23. Print.
13. *Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: national report*. Ed. Acad. NAS Ukraine E.M. Libanova, Acad. NAAS of Ukraine M.A. Hvesyka. Kyiv: DU IEPSSR Sciences of Ukraine, 2014. Print.
14. Blank, I.A. *Fundamentals of Finance Management*. Kyiv: Nika Tsentr, 1999. Print.

15. Yakovleva, I. N. "Effect of External and Internal finansovoy environment." *Directory economist* 10 (2010). Web. <http://profiz.ru/se/10_10/vlianie_fin_sredy/>.
16. Bulda, S. "Factors influence the formation and use of the resource potential of the region." *Naukovi pratsi MAUP* 3 (30)2011): 25–32. Print.
17. *State Regional Policy of Ukraine: features and strategic priorities*. Ed. Z.S.Varnaliia. NISD, 2007. Print.
18. Dolishniy, M.I. *The regional policy of Ukraine at the turn of XX-XXI centuries: new priorities*. Kyiv : Naukova Dumka, 2006. Print.
19. Gaponenko, A.L., and A.P. Pankruhyn. *Stratehycheskoe Management*. Moscow : Omega-L, 2004 Print.
20. Klebanova, T.S., Ivanov, V.V., and N.A. Dubrovin. *Methods of prediction*. Kharkiv: KhHEU, 2002. Print.
21. Hawrylyshyn, B., and V.Vovk. "Sustainable Development Strategy and the European model "eco-social market economy" as the basis for competitiveness in the modern era Ukraine." Web. <<http://www.greenkit.net/Members/intereco/strategy>>.

Рецензенти:

Благун І.С. – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Гринів Л.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».